

УДК 339.13.017:634.42
© 2013

І.А. Сало,
кандидат
економічних наук
Інститут садівництва
НААН

РИНОК ЯБЛУК В УКРАЇНІ

Розкрито сучасний стан та визначено проблеми розвитку вітчизняного ринку яблук. Проаналізовано особливості формування пропозиції, попиту, каналів реалізації та цін. Здійснено прогноз основних показників кон'юнктури ринку яблук. Установлено, що пропозиція плодів яблуні формується переважно господарствами населення, а попит задовольняється лише на 35%. Розподіл продукції у промисловому секторі вважається неефективним через відсутність достатньої кількості сучасних сховищ для зберігання. Цінова ситуація залишається незадовільною як для виробників, так і споживачів яблук.

Ключові слова: ринок, яблука, попит, пропозиція, ціна, прогноз

Яблуня вважається цінною культурою в Україні та світі, а її плоди незамінними в повноцінному раціоні харчування кожної людини. Для забезпечення потреб населення у цій продукції важливе значення мають ефективність функціонування та розвиток вітчизняного ринку яблук. Через це наукові дослідження кон'юнктури, цінової ситуації, прогнозування та встановлення позитивних і негативних факторів впливу на формування ринку є особливо важливими.

Питанням розвитку продовольчого ринку та проблемам виробництва і споживання продуктів харчування приділяли увагу багато науковців, зокрема в галузі садівництва О.Ю. Єрмаков, Л.А. Костюк, Т.А. Маркіна, Г.М. Сатіна, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко, В.В. Юрчишин та ін. Однак на сьогодні досить актуальними залишаються наукові дослідження, спрямовані на ефективне функціонування та розвиток вітчизняного ринку плодової продукції, зокрема яблук.

Мета досліджень — висвітлити особливості розвитку вітчизняного ринку яблук.

Методика досліджень. У дослідженнях керувалися методичними підходами до вивчення кон'юнктури на продовольчих ринках, а також окремими нормативними показниками з виробництва та реалізації плодової продукції.

Результати досліджень. У світі за рівнем виробництва та площами плодоносних насаджень яблука займають друге місце після бананів — відповідно у 2010 р. ці показники становили 69,5 млн т та 4,7 млн га. У 2010 р. Ук-

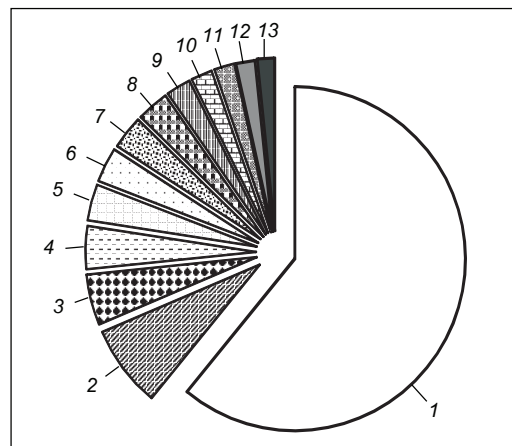

Рис. 1. Виробництво яблук країнами світу в 2010 р., млн т: 1 — Китай (33,3); 2 — США (4,2); 3 — Туреччина (2,6); 4 — Італія (2,2); 5 — Польща (1,9); 6 — Індія (1,8); 7 — Франція (1,7); 8 — Іран (1,7); 9 — Бразилія (1,3); 10 — Чилі (1,1); 11 — Аргентина (1,1); 12 — Російська Федерація (1,0); 13 — Україна (0,9)

раїна з виробництва яблук займала 13-те місце у світі і 5-те в Європі (рис. 1).

Перелічені на рис. 1 країни виробляють 79% (55 млн т) яблук у світі. Очевидним лідером серед них є Китай. Це пояснюється територіальними перевагами, значною чисельністю трудових ресурсів, а також тим, що в країні дешева робоча сила, а вирощування плодової продукції є досить трудомістким процесом. Наразі частка площ плодоносних насаджень яблуні в країні становить 44% від світових, або 2,1 млн га, а валових зборів — 48%, або 33,3 млн т.

Найбільшими п'ятьма імпортерами яблук з України є Росія, Німеччина, Велика Британія, Ірак, Нідерланди — 35–40%, а це близько 3 млн т, причому Росія є основним покупцем — 15%. Переважну масу яблук до нас експортують Китай, Італія, Чилі, США, Польща — 50% (4,3 млн т). Серед них Китай займає основну позицію — 15%.

В Україні пропозиція яблук щороку збільшується, але незначними темпами як за рахунок імпортних поставок, так і вітчизняного виробництва. Це пов'язано передусім з тим, що сільськогосподарськими підприємствами поступально закладаються інтенсивні насадження яблуні на площах 2,1–2,5 тис. га, які через 3–5 років вступають в товарне плодоношення. Також спостерігається незначне збільшення урожайності у всіх категоріях господарств. Так, в 2011 р. урожайність у промисловому секторі становила 5,2 т/га, а в господарствах населення — 12,6 т/га, що вище, ніж у попередньому році відповідно на 11 та 4%.

Упродовж тривалого часу господарства населення є основними виробниками яблук в Україні — в 2011 р. 73% (693,6 тис. т). Переважна частка пропозиції господарств населення формується у Вінницькій, Чернівецькій, Хмельницькій, Львівській та Закарпатській областях — 344,8 тис. т (50%). Регіональним лідером промислового вирощування є Вінницька область — 115,2 тис. т (44%). Найбільш відомими і прибутковими сільськогосподарськими підприємствами, що займаються вирощуванням плодів у Вінницькій області (близько 10 тис. т) є СВАО «Дружба», СТОВ «Поділля», СВАО «Вінничина», ТОВ «Міжлісся», ТОВ «Гренвіс» тощо.

Важливою маркетинговою складовою у формуванні пропозиції яблук є сорт. У світі популярними сортами вважаються Голден Делішес, Ред Делішес, Гала, Фуджі, Айдаред, Грені Сміт, Джонаголд. У Китаї моносортом є Фуджі — це

близько 90% усіх яблук, що там вирощують [1].

В Україні серед сортів яблук популярними є: зимові — Айдаред, Голден Делішес, Ренет Смирненка, Флоріна, Джонаголд, Чемпіон; осінні — Слава Переможцям, Гала, Пріма; літні — Папіровка. Саме з цих сортів, за даними Української державної помологічно-ампелографічної інспекції, у 2011 р. було вирощено найбільше садивного матеріалу розсадницькими підприємствами — 51% (4,6 млн шт.).

Цікавими є дослідження щодо змін у формуванні пропозиції на вітчизняному ринку яблук за рахунок їх імпортних поставок після вступу до міжнародної торговельної організації СОТ у 2008 р., а також змін в експорті цієї продукції. Імпорт яблук упродовж останнього десятиріччя істотно розширився — з 0,2 тис. т у 2002 р. до 251,4 тис. т у 2009 р., тобто у 1257 разів (рис. 2). Різке збільшення імпорту в Україну відбулося у 2006 р. — у 607 разів. До 2006 р. основною країною — імпортером яблук була Молдова — 70–90%. Далі головну позицію зайняла Польща — 75–97%, де наявне значне перевиробництво яблук та яблучного концентрату. Наприклад, у врожайний 2009 р. в Польщі на площі 173,6 тис. га, що в 1,4 раза більше, ніж в Україні, за урожайності 15,1 т/га (в Україні 7,8 т/га) було вирощено 2626,3 тис. т яблук, що в 3 рази більше, ніж в Україні. Саме неврожай яблук у Польщі у 2010 р. пояснює різке зменшення їх імпортних поставок в Україну в 2011 р. — майже удвічі порівняно з попереднім роком.

На графіку чітко простежується паралельна тенденція — зі зменшенням імпортних поставок яблук скоротилися експортні у 2,7 раза. Річ у тім, що значна частка польських яблук реекспортується з України в Росію, яка є їх основним покупцем — 85–98%. Отже, незначне розширення вітчизняного виробництва на 5–6% у 2010–2011 рр. на формування обсягів експорту істотно не вплинуло. Україна є транзитним шляхом для перевезення польських яблук в Росію. Слід відзначити, що Росії дешевше імпортувати яблука з Польщі, ніж з України, хоча досить розповсюдженою є інформація про значний вміст у такій продукції залишків хімічних речовин. Для України Росія є привабливим і перспективним каналом збуту, адже більшість її території несприятлива для вирощування плодової продукції, через що в цій країні частка імпортних поставок сягає 55–60% (1,1–1,2 млн т) обсягу ринку яблук.

Після вступу України до СОТ митні тарифи на плодову продукцію змінилися. На сьогодні

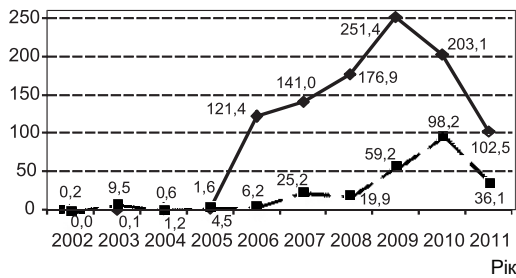

Рис. 2. Імпортні та експортні поставки яблук в Україні, тис. т: —◆— імпорт яблук, тис. т; —■— експорт яблук, тис. т

обкладання ввізним митом під час ввезення плодів на територію України здійснюється за ставками, затвердженими Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» від 21.12.2010 р. № 2829-VI, зокрема, на яблука 0% — з 1 грудня до 31 березня та 10% — з 1 квітня до 30 листопада [2]. Слід відзначити, що помітного розширення обсягів імпорту яблук через зниження митних тарифів не спостерігається.

Рівень споживання яблук в Україні в 2011 р. становив 20 кг, або 40% від раціональної норми, яка становить 50 кг на особу за рік. Зокрема, за рахунок імпорту населенням споживалося 5 кг (25–27%), виробництвами у промисло-

вому секторі — 3 кг (15–17%) господарствами населення — 12 кг (55–60%) (таблиця) [1]. У світі цей показник значно вищий, наприклад, в США, Австрії, Голландії — понад 100 кг. Головною проблемою оптимального споживання яблук залишається низька купівельна спроможність населення. Так, за підрахунками, вплив матеріального добробуту населення та цін реалізації на попит становить 94%. На інші фактори: культура споживання, сортимент та якість продукції, сезонність її виробництва та ін. припадає 6%.

Зважаючи на нестабільну економічну ситуацію в країні та малу ймовірність істотного збільшення доходів населення, у 2012/13 маркетинговому році передбачається незначне збільшення споживання яблук — на 4% за рахунок розширення обсягів імпортих поставок — в 2,4 раза.

Ефективність діяльності всіх категорій господарств значно залежить від організації каналів збуту. Сільськогосподарські підприємства здійснюють реалізацію яблук за такими каналами: через переробні підприємства — 30%, ринки, магазини, ятки, палатки — 20%, за іншими каналами (комерційні структури) — 50%.

Господарства населення реалізують яблука переважно на стихійних та придорожніх рин-

Баланс яблук в Україні, тис. т*

Статті балансу	Маркетинговий рік				
	2005/06	2007/08	2009/10	2011/12	2012/13**
Загальна пропозиція	829	1009	1233	1200	1266
Виробництво	720	755	853	954	890
Перехідні запаси на початок року	108	113	128	143	134
Імпорт	2	141	251	102	242
Загальний попит	749	901	1098	1066	1126
Внутрішній попит	744	876	1039	1030	1054
Фонд споживання	658	778	924	910	935
На корм худобі	14	15	17	19	18
На промислову переробку	36	38	43	48	45
Втрати	36	45	55	53	57
Експорт	5	25	59	36	72
Залишок на кінець року	81	108	135	134	140
Споживання у розрахунку на 1 особу, кг	14,0	16,8	20,1	20,0	20,7

* Розраховано за даними Державного комітету статистики України, FAO та за матеріалами досліджень автора. ** Прогноз.

ках — 20–25%. Основна частка плодів, які ними вирощуються (70–75%), використовується для власного споживання. І лише незначна маса яблук закупається переробними підприємствами. Оптова закупівля найчастіше відбувається за цінами, значно нижчими, ніж ринкові. Так, наприклад, у 2011 р. в домогосподарствах Полтавської області невідсортовані яблука для виготовлення соку скуповувалися по 1 грн/кг.

На ринку яблук спостерігається незадовільна цінова ситуація як для первинної ланки — товаровиробників, так і кінцевої — споживачів. Товаровиробники, реалізуючи ці плоди за доволі низькими цінами — 2–3 тис. грн/т, отримують збитки, або ж надто низькі прибутки навіть для простого відтворення. Перепродаж продукції (зокрема й імпортних яблук) через кількох посередників супроводжується зростанням цін і сприяє їх збагаченню. У кінцевому підсумку споживач змушений купувати продукцію за ціною у 2,5–3 рази вищою, ніж реалізує товаровиробник.

У 2011 р. найвищими ціни були на імпортовані яблука не в сезон продажу (листопад — квітень) — 10–15 грн/кг, коли пропозиція вітчизняних плодів низька. У цей час сільськогосподарські підприємства реалізовували яблука по 7–11 грн/кг, а господарства населення — на 1–1,50 грн/кг більше. За відсутності відповідних технологій зберігання промислові підприємства

намагаються реалізувати значний обсяг яблук швидко і з мінімальними втратами продукції. Кожне окреме підсобне господарство має незначну масу плодів для продажу, а відтак може реалізувати їх за той самий термін і за дещо вищими цінами. До того ж спрацьовує психологічний фактор — споживачі здебільшого вважають, що вирощування плодів населенням є органічним, а отже, не може зашкодити здоров'ю, тому охоче купують продукцію інколи за значно вищими цінами.

За підрахунками експертів, при наявності спеціально обладнаного сховища садівницьке підприємство може отримати у 1,5–2 рази більше прибутку. Однак лише близько 20% вітчизняних товаровиробників мають сховища, оскільки їх будівництво потребує значних інвестицій. Так, для сучасного сховища з регульованим газовим середовищем місткістю 5 тис. т, щоб зберігати яблука, необхідно мати фінансування обсягом 3–4,5 млн євро (30–45 млн грн) [3].

Передбачається, що у 2012/13 маркетинговому році оптові ціни на яблука зростуть порівняно з попереднім на 15–17% (до 3,5 грн/т). Це пояснюється передусім підвищенням рівня цін на енергоресурси та засоби виробництва, що в результаті спровокує зростання цін на кінцеву продукцію. Роздрібні ціни через розширення імпортних поставок з Польщі дещо знизяться — на 7–10% (7,50–8 грн/т).

Висновки

Вітчизняний ринок яблук ще не можна вважати організованим, що особливо виявляється під час пошуку товаровиробниками каналів збуту. Відсутність можливості зберігання, сортування, пакування є перешкодою для ефективного просування продукції, що робить первинну ланку заручницею посередницьких структур. Повільний розвиток оптових рин-

ків, кооперації не стимулює господарства населення, які могли б формувати значні партії сировинної продукції, до розширення вирощування яблук. Несприятливою для ефективного функціонування та подальшого розвитку вітчизняного ринку яблук залишається цінова ситуація через неузгодження інтересів усіх учасників ринку.

Бібліографія

1. *Баланси та споживання основних продуктів харчування населення України: Стат. зб. 2011/за ред. Н.С. Власенко.* — К.: Держ. служба статистики України, 2012. — 54 с.
2. *Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» від*

21.12.2010 р. № 2829–VI. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

3. *Максимюк А.* Рынок овощей и фруктов в Украине/А. Максимюк, Е. Поперечная, В. Лапа, Р. Сластен, Т. Высоцкий. — К.: ТОВ «Полиграф плюс», 2011. — 96 с.

Надійшла 16.10.2012.